

จิตรกรรมล้านนา สู่อการสร้างสรรคศิลปะสื่อผสม*

LANNA PAINTING TOWARDS THE CREATION OF MIXED – MEDIA PAINTINGS

วรินทร์รัตน์ พุทธอาสน์

Varinrat Budda-ard

ทิพวรรณ ทังมั่งมี

Tippawan Tangmangmee

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University, Thailand

E-mail: varinrat.b@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาในบริบทเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา รูปแบบ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบ ตลอดจนจิตคติความเชื่อ คุณค่า และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่วัดที่มีจิตรกรรมฝาผนังที่มีเอกลักษณ์ ในภาคเหนือ จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดบวรศรีทอง วัดป่าแดด วัดท่าข้าม วัดหนองบัว วัดภูมินทร์ วัดพระสิงห์ วัดต้นเกว๋น นำไปสู่การสร้างสรรคศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อให้เป็นสื่อสมัยใหม่เผยแพร่ศิลปธรรม คุณธรรม และจริยธรรม สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา วิจัยดำเนินการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) ใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาและเสนอผลงานสร้างสรรค์ศิลปะ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจิตรกรรมฝาผนังล้านนาจากเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย ศิลปะที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสังเกตการณ์ ศึกษาผลงานจิตรกรรม การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาองค์ประกอบ ศิลปะและคติความเชื่อ อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่ผู้วาดทั้งหลายได้สื่อถึงคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ ที่มุ่งเน้นเป็นพุทธบูชา เป็นมรดกทางวัฒนธรรม, อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผลงานจิตรกรรมภาคเหนือ วิเคราะห์และ สังเคราะห์องค์ความรู้โดยเลือกสรรอัตลักษณ์ที่โดดเด่นด้านลายเส้น และเทคนิคการใช้คู่สีของงานจิตรกรรมภาคเหนือ มาเป็นแรงบันดาลใจสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ชื่อ “จิตรกรรมล้านนาสู่การสร้างสรรคศิลปะสื่อผสม” นำเสนอในรูปแบบศิลปะจัดวาง

* Received 20 November 2022; Revised 22 December 2022; Accepted 28 December 2022

(Installation Art) ประกอบด้วย ภาพถ่ายเคลื่อนไหวทางศิลปะและเทคนิคการฉายภาพเสมือนจริงและรับชมผลงานผ่านโทรศัพท์มือถือโดยการสแกนคิวอาร์โค้ด (Quick Response) จัดวางผลงานโดยรอบผนังและ พื้นที่ห้องจัดแสดงด้วยวัสดุสมัยใหม่ ได้แก่ ไวนิล แสงไฟ ผืนผ้า

คำสำคัญ: ศิลปะสื่อผสม, ภาพวาดสมัยใหม่, ศิลปะจัดวาง, จิตรกรรมล้านนา

Abstract

The main objective of this doctoral thesis on art and designing entitled ‘Lanna Painting towards the Creation of Mixed-Media Paintings’ is to study on Lanna mural painting in the contexts of origins, patterns and styles, creation method, compositions, as well as relevant beliefs, values and literatures in local areas of northern region of Thailand, there are 7 temple: Buak Krok Luang Temple Pa Daet Temple, Tha Kham Temple, Nong Bua Temple, Phumin Temple, Phra Singh Temple, Ton Kwen Temple. which lead to the creation of contemporary art works created with mixed media through the synthesis of bodies of knowledge of Lanna mural paintings, as modern media for disseminating the concepts of virtues, morals and ethics that are concurrent with the socio-cultural foundation of Lanna. This research work is an art creative research project that uses the interdisciplinary research method, the findings of which are presented with the descriptive technique and the technique of art exhibition. In the course of this research, information and knowledge is derived from documentary research on relevant papers, books, academic journals and other art research projects, and field work that is the on-site observation to see paintings, to interview with local sources of authorities who visit temples on histories, origins, compositions, style, as well as beliefs and cultural identities of mural paintings. Bodies of knowledge attained from the research are analyzed and synthesized with the focus on chosen identities and prominent components of paintings. Afterward, works in the ‘Lanna Painting towards the Creation of Mixed-Media Paintings’ are created. The works are presented with the techniques of installation art, incorporating animation, video art and project mapping. Audiences can view the works on their smart phones by scanning the QR code provided. In addition, all the works that are created with modern materials, namely, vinyls, lighting and fabric

Keywords: Art Mixed media art, Modern Art, installation Art, Lanna painting

บทนำ

พระพุทธศาสนา พุทธะ ตามภาษาบาลี พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หมายถึงบุคคลผู้ตรัสรู้ อริยสัจ 4 แล้วอย่างถ่องแท้ คำว่า พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยคำว่า พุทธะ ซึ่งแปลว่า ผู้รู้ กับคำว่า ศาสนา ที่แปลว่า คำสั่งสอน รวมกันเข้าเป็น พุทธศาสนา แปลว่า คำสั่งสอนของผู้รู้ (พุทธทาสภิกขุ, 2531) พุทธศาสนา คือวิชาและระเบียบปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ในกรอบศีลธรรมซึ่งมี ศีล 5 เป็นขั้นต้นในการปฏิบัติ โดยหลักคำสอนของพุทธศาสนานั้นได้เน้นที่การกระทำ หรือที่เราเรียกว่ากรรม โดยให้ เว้นความชั่วทั้งปวง ทำความดี และชำระจิตใจให้สะอาด โดยได้ให้ความหมายของ ศีลธรรม หมายถึง ระเบียบแบบแผน ซึ่งเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องควบคุมกาย วาจา และใจ ให้มีความสงบและความสุขในชีวิต

การแสดงออกในหลักของความดีความงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาผ่านการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล โดยเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติ จนเกิดเป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เราเรียกกันว่า คุณธรรม

ฉัตรสุรางค์ แก้วเป็นทอง ได้ทำการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน (ฉัตรสุรางค์ แก้วเป็นทอง, 2556) พบว่า จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์มีรูปแบบศิลปะ แนวคิดในการจัดภาพและคติเรื่องราวที่เป็นเนื้อหาในภาพ ที่มีรูปแบบศิลปะที่เป็นแบบแผนเฉพาะตัวของศิลปล้านนาพื้นถิ่นที่ชัดเจนลงตัวจน เป็นเอกลักษณ์และมีลักษณะแสดงให้เห็นความเป็นปัจเจกบุคคลค่อนข้างสูงที่พบไม่มากในจิตรกรรมฝาผนังพื้นบ้านล้านนาที่เป็นเรื่องราวชาดก ค่าวรรณ คติความเชื่อทางวัฒนธรรมชุมชนน่าน วัดภูมินทร์เป็นวัดหลวงที่สร้างแบบจตุรมุข มีพื้นที่การเขียนภาพใหญ่เท่าคนจริงในฝาผนังบางส่วนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ในล้านนา วัดยังนับได้ว่าเป็นศูนย์รวมวิชาการ ความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธาของชาวล้านนา เป็นสื่อกลางในการสร้างขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ที่ยาวนาน ผ่านการบันทึกจดจำจากสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม นั่นคือ พระอุโบสถและจิตรกรรมต่างๆ ที่ทำหน้าที่สอนสั่ง ปลุกจิตสำนึกคุณธรรม ศีลธรรม

คุณธรรม ศีลธรรม แนวคิดนี้ได้ถูกสรรค์สร้างแฝงอยู่ในงานจิตรกรรมล้านนาหลากหลายประเภท (สุรพล ดำริห์กุล, 2543) ซึ่งหากจะกล่าวถึงจิตรกรรมล้านนา คำว่า ล้านนา หรือ ล้านนาไทยเป็นคำพื้นเมืองใช้เรียกอาณาบริเวณเมืองต่างๆที่อยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย ชาวไทยภาคเหนือได้สร้างสมศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวรรณกรรมต่างๆ ของตนเองต่อมา และได้สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวล้านนา จึงมีระเบียบแบบแผน เป็นของตนเอง มีกรอบชีวิตเป็นของตนเองมีการดำเนิน

ชีวิตแบบพื้นฐานเป็นของตนเอง ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ได้กลายเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ดินแดนล้านนาเติบโตขึ้นมา อย่างบริสุทธิ์เข้มแข็ง มีภาษา และวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

สำหรับจิตรกรรมล้านนานั้น ได้ถูกจำแนกออกมาหลายประเภท ซึ่งผู้ศึกษาได้มีความสนใจและจำแนกประเภทต่างๆ ได้ ดังนี้ 1) จิตรกรรมฝาผนัง 2) จิตรกรรมดาวเพดาน 3) จิตรกรรมลายรดน้ำ 4) จิตรกรรมลายคำ 5) จิตรกรรมภาพพระพุทธรูป และ 6) สมุดภาพไตรภูมิ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีแนวคิดความหมายแฝงในเรื่อง คุณธรรม ศีลธรรม สอดแทรกอยู่ในจิตรกรรมล้านนาเป็นส่วนใหญ่

ผู้ศึกษาได้ให้ความสนใจและจำแนกเป็นประเภทหนึ่งของจิตรกรรมล้านนาคือ สมุดภาพไตรภูมิ (กรมศิลปากร, 2502) กล่าวถึงประวัติ ในการเขียน " สมุดภาพไตรภูมิ " ในปีพุทธศักราช 2319 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ตรัสสั่ง อัครมหาเสนาธิบดี เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช จัดส่งสมุดเนื้อดีให้ช่างเขียนภาพไตรภูมิ โดยทรงกำหนดให้ไปเขียนใน สำนักของสมเด็จพระสังฆราช สันนิษฐานว่า คือ สมเด็จพระสังฆราชศรี เดิมอยู่วัดพนัญเชิง กรุงศรีอยุธยา ในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดให้ดำเนินการจัดทำกันอย่างประณีตพิถีพิถัน กวดขันกันเป็นพิเศษ รวมความว่า พระราชประสงค์ในการจัดทำสมุดภาพไตรภูมิบูรณขึ้นมา ก็เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายได้มีความเข้าใจในเรื่องนรกสวรรค์ได้ถูกต้องตรงตามพระบาลี แล้วจะได้พากันตั้งหน้าประกอบแต่กรรมดีละเว้นกรรมชั่ว ในคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาสืบไป ไตรภูมิ พิมพ์ลักษณะ ได้ศึกษาพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับไตรภูมิ หรือ ไตรภูมิ นั้น ถือเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับโลกทั้งสาม คือ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และ นรกภูมิ ซึ่งเป็นโลกฝ่ายโลกียวิสัย ที่มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิด เวียนเป็นวัฏจักร โดยมีโลกมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการกระทำทั้งในด้านดีและด้านชั่วร้าย ถ้าผลของกรรมดีมากกว่าก็ขึ้นไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ถ้าผลของกรรมชั่วมากกว่า ก็ลงไปสู่ นรกภูมิ โดยคติธรรมเหล่านี้ถูกบันทึกและเผยแพร่ผ่านสมุดภาพสู่ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป (ไตรภูมิ พิมพ์ลักษณะ, 2547)

โลกยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับโลกยุคเก่า การเปลี่ยนเข้าสู่โลกยุคใหม่เริ่มขึ้นราวร้อยกว่าปีมานี้ โดยเริ่มจากสังคมตะวันตกแล้วแพร่กระจายไปทั่วโลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในโลกปรากฏขึ้นชัดเจนหลายประการ ยกตัวอย่างได้ดังนี้ ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว, ขนาดของสังคมต่าง ๆ โดยเฉลี่ยใหญ่ขึ้น, มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนถาวรและชุมชนเมืองมากขึ้น, สังคมมนุษย์มีผลกระทบต่องานอดิเรกต่าง ๆ มากขึ้น, มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย, มีผลผลิตทางวัฒนธรรม (เช่น ข่าวสาร ความรู้ และบันเทิง), ผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นมากทั้งชนิดและปริมาณ, การจัดระเบียบทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น, มีความไม่เท่าเทียมภายในสังคมและระหว่างสังคมเพิ่มขึ้น (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2541) การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้เกิดขึ้นมากน้อยและเร็วช้าไม่เท่ากันในแต่ละสังคม จากข้อมูลผู้

ศึกษาพบว่าปัญหาเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการใช้ความรุนแรงมักพบในเมืองเป็นส่วนใหญ่ สาเหตุเพราะเด็กและเยาวชนไม่มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกจิตสำนึกดี นอกจากดูทีวีหรือเสฟสื่อที่มีความรุนแรง ขาดความเอาใจใส่จากผู้ปกครองในการอบรมสั่งสอน คุณธรรม ศีลธรรม จากเดิมวัดเป็นพื้นที่ สอนสั่งคุณงามความดี แต่ด้วยยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว การดิ้นรนในการเลี้ยงชีพ ทำให้พื้นที่ระหว่าง เด็ก พ่อแม่ และ วัด ถูกผลักให้ค่อยๆห่างออกจากกันโดยปริยาย

แต่ในปัจจุบันผู้ศึกษาเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสภาพปัจจุบันที่กล่าวมานั้น จิตกรรมล้านนาถูกลดบทบาทลงไปเหลือเพียงแค่บทบาทในด้านความงามทางด้านศิลปะเท่านั้น โดยคนรุ่นใหม่มิได้เห็นคุณค่าของภาพจิตรกรรมล้านนาในแง่ของการเป็นสื่อที่ทำหน้าที่เผยแพร่วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรมเท่าที่ควร ประกอบกับความนิยมศิลปะแนวใหม่ (New Media) ที่ได้รับความนิยม ที่เป็นรูปแบบของศิลปะนามธรรม ส่งผลให้ จิตรกรรมล้านนา ได้ถูกจำกัดบทบาท อยู่เพียงในวัดเท่านั้น และเริ่มที่จะสูญหายไป นอกจากนี้จิตรกรรมล้านนาที่เขียนขึ้นมาใหม่ก็ยังเป็นเพียงการลอกเลียนแบบของเดิม เป็นการอนุรักษ์ ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจลดน้อยลงไป โดยไม่มีความรู้ความสนใจความเข้าใจในความหมายที่แฝงอยู่ในสื่อภาพจิตรกรรมฝาผนังล้านนาเหล่านั้น อีกทั้งผู้คนไม่ค่อยเข้าวัดไม่สนใจที่จะเรียนรู้หรือซึมซับ เรื่องราวในงานจิตรกรรมล้านนาซึ่งมีความหมายแฝงเกี่ยวกับคุณธรรม ศีลธรรมได้ลึกซึ้ง จึงทำให้จิตรกรรมล้านนานี้ ไม่ทำหน้าที่ได้บรรลุเป้าหมาย เพราะในปัจจุบัน ผู้คนหันไปเสฟสื่อสมัยใหม่ (New Media) จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในภาคเหนือที่เป็นปัญหาทางศีลธรรมจริยธรรมดังกล่าว ผู้ศึกษาคิดว่า จะทำการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อศึกษาแนวคิดของการสอนศีลธรรมในงานจิตรกรรมล้านนาดังกล่าว เพื่อเป็นแนวคิดที่คิดว่ายังสอดคล้องกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของคนล้านนา แล้วนำมาสร้างสรรค์ในงานศิลปะร่วมสมัยใหม่ เพื่อเป็นสื่อเผยแพร่อสอนศีลธรรมและจริยธรรมในสังคม และหวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาสังคมดังกล่าวได้ จึงเป็นที่มาของหัวข้อวิทยานิพนธ์ชื่อ “จิตรกรรมล้านนา สู่อการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสมส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม “ โดยใช้พื้นฐานทางวัฒนธรรมล้านนา จิตรกรรมล้านนา มาเป็นสื่อเพื่อสอนสั่งและปลูกจิตสำนึกในเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม ไปสู่เยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาในบริบทเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะรูปแบบ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบศิลปะ ตลอดจนจิตคติความเชื่อ คุณค่า และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภาคเหนือ

2. เพื่อสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ศิลปะสื่อผสม โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อให้เป็นสื่อสมัยใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะนำเสนอถึงกระบวนการศึกษา ซึ่งจะประกอบด้วย รูปแบบการศึกษา แหล่งข้อมูล และกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ แปลความ จากจิตรกรรมล้านนา ตลอดจนการสร้างสรรคศิลปะสื่อผสม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม และการนำเสนอผลการวิจัย โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยต่อไปนี้

1. วิธีการศึกษา

1.1 รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) ใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบพรรณนาและเสนอผลงานการสร้างสรรคศิลปะ

1.2 วิธีการศึกษา วิธีดำเนินการศึกษามีขั้นตอนสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ

ก. การศึกษาส่วนที่ 1 การศึกษาจิตรกรรมล้านนา ภายในโบสถ์วิหารวัด สมุดภาพล้านนา

ข. กระบวนการศึกษาในส่วนที่ 2 การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม

2. เนื้อหาที่ทำการศึกษา

ทำการศึกษาทั้งภาคเอกสาร และภาคสนามในบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังที่สำคัญที่มีเอกลักษณ์ และศิลปกรรมที่โดดเด่นในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และ วรรณกรรมพุทธชาดก และพุทธชาดก ที่มีเนื้อหาส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม เพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแนวคิด สัญลักษณ์ รูปแบบและความหมาย ตลอดจนคุณค่าของงานจิตรกรรมฝาผนัง

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากร (Population) ประชากร ในการศึกษาผู้ให้ข้อมูลหลักครั้งนี้ ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนวัด, เจ้าอาวาส, ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนของวัดในภาคเหนือและผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ ในด้านประวัติความเป็นมา ศิลปะและวัฒนธรรม ล้านนาของวัดในบริบทชุมชน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างในลักษณะแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 23 ท่าน

3.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) และวิธีการเลือกตัวอย่าง (Sampling) กลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้มี 2 กลุ่ม คือ 1) คือ วัดที่มีจิตรกรรมฝาผนังที่สำคัญที่มีเอกลักษณ์ และศิลปกรรมที่โดดเด่นด้านลายเส้น องค์ประกอบศิลป์ และการใช้สีในงานจิตรกรรมในภาคเหนือที่มีจิตรกรรมล้านนา จำนวน 7 วัด เพื่อเป็นสถานที่ทำการศึกษาประวัติความเป็นมา ศิลปะและวัฒนธรรม บริบทที่เกี่ยวกับงาน รูปแบบลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบศิลปะของลวดลายและเนื้อหาของพุทธชาดก การเลือกตัวอย่าง (Sampling) 2)

ทำการศึกษาวัดภาคเหนือที่มีจิตรกรรมล้านนา เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดของลวดลายจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่าง(Sampling)แบบจงใจ (Purposive Sampling) อย่างไม่จำกัดจำนวน จนกว่าจะได้ข้อมูลครบถ้วน ซึ่งวัดที่มีจิตรกรรมฝาผนังที่สำคัญที่มีเอกลักษณ์ ในภาคเหนือ จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดบวรศรีหลวง วัดป่าแดด วัดท่าข้าม วัดหนองบัว วัดภูมินทร์ วัดพระสิงห์ วัดต้นเกว๋น

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่

4.1 การสำรวจทางกายภาพ เป็นการบันทึก สำรวจจริงวัด (Measure Work) บันทึกข้อมูลด้านรูปแบบลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบศิลปะของลวดลายที่เกี่ยวข้อง โดยการบันทึกข้อมูลด้วยแบบบันทึกข้อมูล (Field Records) ภาพนิ่ง และการเขียนลวดลายเส้นประกอบ

4.2 การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตและพิจารณาองค์ประกอบของกระบวนการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังล้านนาและเทคนิคการใช้สี เส้น การวางเนื้อเรื่อง เนื้อหา ที่ปรากฏภายในโบสถ์ โดยใช้แบบบันทึกการสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structure Observation)

4.3 แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสัมภาษณ์รายบุคคลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) โดยกำหนดหัวข้อในการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา เป็นคำถามปลายเปิดแบ่งออกเป็นประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับ รูปแบบลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบศิลปะของลวดลาย การเล่าเรื่องพุทธชาดก แบ่งเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ประวัติความเป็นมา วรรณกรรม พุทธชาดก ที่ ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม จากจิตรกรรมฝาผนังวัดในจังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 2 แนวคิด สัญลักษณ์ อุดมคติ ของกระบวนการสร้างรูปแบบลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบศิลปะของลวดลายของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเตรียมข้อมูลขั้นพื้นฐานในส่วนของรูปแบบลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบศิลปะของลวดลายและเนื้อหาของพุทธชาดกที่ ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม โดยค้นข้อมูลที่ห้องสมุดพื้นบ้านย่านเวียงเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการเก็บข้อมูลภาคสนาม และการวิเคราะห์ข้อมูล

5.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Survey) เป็นการสำรวจ เพื่อบันทึก รายละเอียดทางกายภาพของรูปแบบลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบ ศิลปะของลวดลาย รวมไปถึงบริบทอื่นๆที่เกี่ยวข้องทางด้านมนุษยวิทยา และสังคมวิทยา จาก พื้นที่ศึกษา คือ วัดบวรศรีทูลวงษ์ วัดป่าแดด วัดท่าข้าม วัดหนองบัว วัดภูมินทร์ วัดพระสิงห์ และ วัดต้นเกว๋น ในภาคเหนือ ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยการศึกษาสภาพทางกายภาพ รูปแบบทางศิลปะ เทคนิคและกระบวนการ สร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังล้านนา และสภาพทั่วไป และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบ สัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured Interview) รวมทั้งการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการบันทึกข้อมูล ใช้เครื่องบันทึกเสียง และการถ่ายรูป การร่าง ภาพ จากการที่ผู้ศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมตามพื้นที่เป้าหมาย

6. การวิเคราะห์และประมวลผล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งภาคเอกสาร และภาคสนาม โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดระเบียบ ประมวล และวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตาม วัตถุประสงค์ การศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

6.1 วิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ และเทคนิคการวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบ และ เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับงานจิตรกรรมฝาผนังล้านนา ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมโดยเฉพาะวัดในจังหวัดเชียงใหม่

6.2 วิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการวิเคราะห์คุณค่าและอัต ลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจิตรกรรมล้านนา และรูปแบบ ลวดลายจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รวมทั้งองค์ประกอบศิลปะของลวดลายและเนื้อหาของพุทธชาดกที่ ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม ของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัย

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาในบริบทเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา ลักษณะ รูปแบบ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบ ตลอดจนคติความเชื่อ คุณค่าและ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ และสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ศิลปะสื่อผสม โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง ล้านนา เพื่อให้เป็นสื่อสมัยใหม่เผยแพร่ศิลปกรรม คุณธรรม และจริยธรรม ได้สอดคล้องเหมาะสม กับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา

1. วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังล้านนาในบริบทเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะ รูปแบบ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบ ตลอดจนคติความเชื่อ คุณค่า และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ภาคเหนือ สู่การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม จิตรกรรมล้านนานั้น ได้ถูกจำแนกออกมา

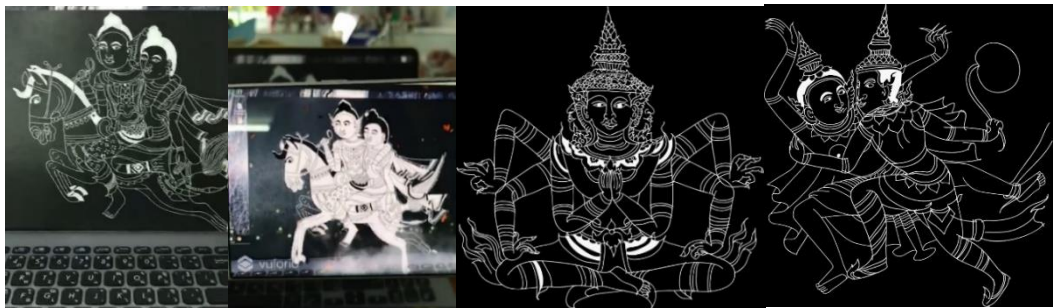

หลายประเภท ซึ่งผู้ศึกษาได้มีความสนใจและจำแนกประเภทต่างๆได้ ดังนี้ 1) จิตรกรรมฝาผนัง 2) จิตรกรรมดาวเพดาน 3) จิตรกรรมลายรดน้ำ 4) จิตรกรรมลายคำ 5) จิตรกรรมภาพพระภู และ 6) สมุดภาพไตรภูมิ เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ(Art Creative Research) เป็น การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังล้านนาในบริบทเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะ รูปแบบ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบ ตลอดจนคติความเชื่อ คุณค่า และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ภาคเหนือ เพื่อสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ศิลปะสื่อผสม โดยการ สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อให้เป็นสื่อสมัยใหม่เผยแพร่ศิลปธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ได้สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา

2. กระบวนการวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังล้านนาสู่การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม ลักษณะเป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) เป็นการศึกษาจิตรกรรม ฝาผนังล้านนาในบริบทเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะ รูปแบบ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบ ตลอดจนคติความเชื่อ คุณค่า และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ศิลปะสื่อผสม โดยการสังเคราะห์องค์ ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อให้เป็นสื่อสมัยใหม่ ผลงานสร้างสรรค์ในชุดนี้ได้ สร้างสรรค์จากสมุดข่อยหรือในล้านนาเรียกว่า ปับสา เป็นสมุดที่ทำจากกระดาษสา ด้านใน เขียนภาพประวัติพระพุทธชาดกและภาพนิทานชาดกในรูปแบบวิถีชีวิตชาวบ้านล้านนา เป็นคติ ธรรมเตือนใจ อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่ผู้วาดทั้งหลายเหล่านั้นได้สื่อถึงคุณค่าทั้งทางด้าน สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ รูปแบบลวดลายต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นเป็น พุทธบูชา อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ภาพที่ 1 ภาพการเก็บข้อมูล ผลงานจิตรกรรมส่วนหนึ่งของครูสล่าล้านนาวัดหนองบัว
ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จ.น่าน

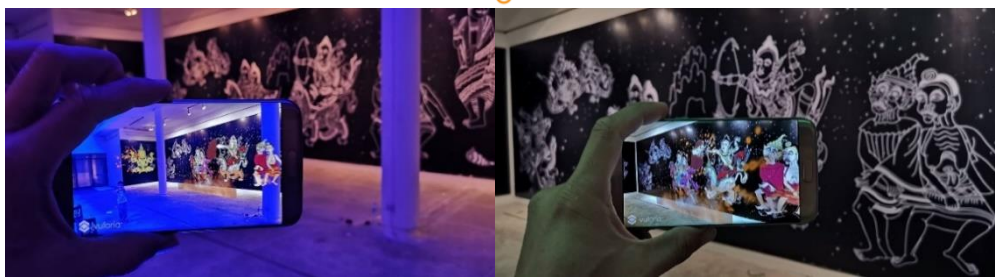
ภาพที่ 2 ผลิต AR-code และ ลายเส้นงานศิลปะจากปี่สา

ภาพที่ 3 การพัฒนาลายเส้นและพัฒนา AR-code (Document)

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการสร้างสรรคผลงานศิลปะ (Art Creation Process) ในพื้นที่แสดงงานและ
พัฒนา AR-code ในการจับลายเส้นในรูปแบบเส้นสีขาวและสีดำ เพื่อให้โปรแกรมคำนวณ
ตรงกันระหว่างโค้ด ก่อนทำการลงสี

ภาพที่ 5 ภาพแสดงผลการแสดงผลงานผลงานศิลปะ (Art Creation Process)

3. สร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ศิลปะสื่อผสม โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อให้เป็นสื่อสมัยใหม่เผยแพร่ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ได้สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนาเป็นการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม โดยสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากกระบวนการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม นำเสนอและเผยแพร่ในหอศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อให้เป็นสื่อทางสุนทรียภาพเผยแพร่ คุณธรรมและศีลธรรม ซึ่งมีวิธิดำเนินการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ขั้นตอนการกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม

3.2 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลกับทฤษฎี แนวคิด รูปแบบ และเทคนิค ที่เกี่ยวข้องกับการงาน จิตรกรรมฝาผนังล้านนา

3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การตีความ โดยแยกการวิเคราะห์ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1.1 การวิเคราะห์แนวความคิด (Concept) หมายถึง มโนทัศน์ คือความคิดรวบยอด

3.1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content) หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นนามธรรมหรือ โครงสร้างทางจิตของงานศิลปะ และ เรื่อง (Subject) หมายถึง สิ่งที่ศิลปินสรรหามาเป็นจุดเริ่มต้นของการ สร้างงานศิลปะแบบรูปธรรม โดยมี แนวเรื่อง (Theme) หมายถึง แนวทางของเรื่อง และเป็นต้นทางที่จะนำไปสู่เนื้อหาซึ่งเป็นผลขั้นสุดท้าย

3.1.3 การวิเคราะห์รูปแบบ (Style) ศิลปกรรมสื่อผสม (Mixed Media Arts)

3.1.4 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) หมายถึง การใช้วิธีการเปรียบเทียบ โดยนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์หรือข้อแตกต่างเพื่อให้ได้ข้อสรุป

3.1.5 ขั้นตอนการสรุปเป็นประเด็น เพื่อการสร้างสรรค์ หมายถึง การนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ นำมาตรวจสอบสมมติฐานที่วางไว้

3.1.6 ขั้นตอนการเกิดรูปความคิด หรือโนคติ (Idea) หมายถึง การก่อตัวขึ้นจากปฏิกิริยาของศิลปินต่อสภาพแวดล้อม จากปรัชญา หรือจากประสบการณ์ที่เรียกว่า จุดบันดาลใจ

3.1.7 ขั้นตอนการกำหนดแนวความคิด (Concept) หมายถึง การกำหนดความคิด รวบยอดของผลงาน ที่เกิดจากการรวมตัวกันของรูปความคิดหลายๆ ความคิดของสิ่งหนึ่งที่รวมตัวเข้าด้วยกัน แล้วพัฒนาขึ้นจนถึงระดับหนึ่งที่พอจะเรียกว่าเป็นจุดมุ่งหมาย หรือแนวความคิด

4. ขั้นตอนการสังเคราะห์ (Synthetic) หมายถึง การกระบวนการสร้างจินตภาพ (Imagination) ให้มีลักษณะเป็นโครงสร้างของรูปทรงสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย หรือ แนวความคิดจะปรากฏขึ้นจริงๆ เป็นรูปที่สัมผัสได้ด้วยการเห็น แล้วปฏิบัติการสร้างงานที่เป็นรูปธรรม ในการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การทดลอง บันทึกขั้นตอนการทำงาน รวมไปถึงการนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งมีวิธีดำเนินการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสมตามลำดับขั้นตอนดังนี้

4.1 ขั้นตอนการตีความ (Interpret) หมายถึง การแปรสภาพจากจินตนาการที่มีลักษณะนามธรรมไปสู่จินตภาพ (Imagination) เพื่อถ่ายทอดเป็นรูปธรรม ขั้นตอนนี้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์ในเรื่ององค์ประกอบศิลป์ของจิตรกรรมฝาผนังล้านนา รูปแบบลวดลาย สี และเนื้อหาชาดกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง รวมไปถึงเทคนิควิธีการสร้างสรรค์สื่อสมัยใหม่ นำมา สังเคราะห์ เพื่อสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม เพื่อส่งเสริมคุณธรรม ศิลธรรม

4.2 ขั้นตอนการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน ดังนี้
วิธีปฏิบัติสร้างผลงานเริ่มจาก 1) การสร้างภาพร่างงานศิลปะ (Sketch Drawings) 2) การคัดเลือกและพัฒนางานศิลปะสื่อผสม (Model) 3) การสร้างผลงานจริง กำหนดรูปแบบ, กำหนดเทคนิควิธีการ และวัสดุอุปกรณ์ กำหนดกระบวนการ และพื้นที่ในการสร้างสรรค์ 4) ขั้นตอนการติดตั้งผลงาน 5) ขั้นตอนการตรวจสอบความสมบูรณ์ของผลงาน

5. ขั้นตอนการสังเคราะห์ผลงาน (Visual Arts Analysis) ดังนี้
เริ่มการสังเคราะห์ จาก 1) การสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปทรง (Form Analysis) 2) การสังเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Analysis) 3) การสังเคราะห์ทัศนธาตุในการสร้างสรรค์ (Visual Elements Analysis)

6. สรุปและเขียนรายงานการวิจัยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยรวมทั้งผลงานการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อผสม เพื่อแสดงให้เห็นวัฒนธรรมวิถีคิด อันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาและ

วัฒนธรรมของชาวล้านนา ตลอดจนเป็นศิลปะสื่อผสม เพื่อเป็นสื่อส่งเสริมคุณธรรมและศีลธรรม

อภิปรายผล

1. ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาจิตรกรรมล้านนา

เป็นการศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนัง และวิเคราะห์ (Analysis) คุณค่า อัตลักษณ์ ตลอดจนองค์ประกอบของงานจิตรกรรม เป็นการศึกษาภาคสนามและภาคเอกสาร ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมล้านนา ทำการวิเคราะห์คุณค่า และ อัตลักษณ์ ตลอดจนองค์ประกอบสำคัญของงานจิตรกรรมล้านนาของประเทศไทย

จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของจิตรกรรมล้านนาพบว่าที่สำคัญ คือ 1) จิตรกรรมเป็นงานตกแต่งสถาปัตยกรรมที่มีจุดประสงค์นอกจากความงามแล้ว ยังเป็นงานเขียนเพื่อให้สอดคล้องกับคติความเชื่อทางศาสนา ในดินแดนล้านนามีจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่ง จิตรกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของล้านนา คือ จิตรกรรมที่ผาห้อยใต้เจดีย์วัดอุโมงค์ เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นเรื่องเกี่ยวกับอดีตของพระพุทธเจ้า เกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัย อยู่ยุคตอนต้น 2) จิตรกรรมล้านนาก็ขาดช่วงไปกว่า 200 ปี จนถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24 จึงมีจิตรกรรมอิทธิพลรัตนโกสินทร์ และตะวันตกเข้ามาปะปน แต่ก็ยังคงยึดแนวการแสดงออกแบบประเพณีท้องถิ่น (ภาณุพงษ์ เลหาสม, 2541) ตัวอย่างจิตรกรรมล้านนาสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงเขียนเรื่องชาดก 50 เรื่อง ปัญญาสาตกของล้านนา คือ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องเอกที่พระเถระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวปรัมปราที่เป็นนิทานพื้นถิ่นแพร่หลาย โดยเขียนไว้ด้วยภาษาบาลี มีทั้งคำประพันธ์ที่เป็นร้อยแก้วและบทคาถาหรือบทร้อยกรองทั้งสิ้น 50 ชาดก ถูกนำมาเป็นวาดจิตรกรรมที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ที่วัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว จังหวัดน่าน ส่วนที่วัดสบพลี จังหวัดลำปาง เขียนภาพประจำวัน สี่ที่ใช้ในจิตรกรรมรุ่นเก่าเป็นสี่จากธรรมชาติ คือ สี่ผืนผสม กาวาย หรือไม้ หรือกาวหนั่งสัตว์

2. ขั้นตอนที่ 2 สร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art)

เป็นการนำผลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนแรกมาทำการสังเคราะห์ (Synthesis) โดยเลือกสรรอัตลักษณ์และองค์ประกอบที่โดดเด่นของจิตรกรรมล้านนา มาเป็นแรงบันดาลใจ จากการศึกษาผู้ศึกษา พบว่า จิตรกรรมฝาผนังล้านนาเป็นงานศิลปะสำคัญอย่างหนึ่งที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือจิตรกรได้สื่อออกมาทางศิลปะนั้นก็แฝงไว้ด้วยพลัง อารมณ์ ความคิด ความงาม และภูมิปัญญา รวมไปถึงภาพจิตรกรรมล้านนาส่วนใหญ่ยังมีเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่าง ๆ ทั้ง พุทธประวัติ นิทานพุทธชาดกที่เป็นคติธรรมเตือนใจ อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่ผู้วาดทั้งหลายเหล่านั้นได้สื่อถึงคุณค่าทั้งทางด้าน

สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ รูปแบบลวดลายต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นเป็น พุทธบูชา อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ยังสามารถหล่อหลอม ความคิด ความเชื่อ มีแง่คิดความหมายแฝงในเรื่อง คุณธรรม ศีลธรรม ความศรัทธาต่อพุทธ ศาสนาสู่ประชาชนในปัจจุบัน

ในจิตรกรรมฝาผนังล้านนา ได้ถูกกำหนดรูปแบบจิตรกรรมฝาผนังตามสกุลช่าง แบ่งเป็นกลุ่มพื้นที่อย่างชัดเจน (สน สีมাত্রัง, 2528) อาทิ สกุลช่างลำปาง สกุลช่างเชียงใหม่ สกุลชาง่าน จิตรกรรมทั้งสามสกุลช่างนั้นสร้างขึ้นโดยเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมล้านนาที่จะ เห็นได้จาก การดำเนินชีวิต ค่านิยม คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ มี ลักษณะเฉพาะของตน ส่วนเรื่องราวที่นิยมเขียนไว้ในจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างล้านนา เท่าที่ได้ สืบค้นแล้วมีหลายเรื่อง ได้แก่ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ประวัติพระพุทธรูป และปัญญา ชาดก ในจิตรกรรมฝาผนังเกือบทุกแห่งมีหลายเรื่องเขียนปะปนอยู่ในอาคารเดียวกัน ส่วนมากมี ตั้งแต่ 2 เรื่องขึ้นไป

จิตรกรรมฝาผนังล้านนาเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรม ทางพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือช่างฝีมือได้สื่อออกมาทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยมีเนื้อหาหรือ เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่าง ๆ ทั้งพุทธประวัติ นิทานชาดกที่เป็นคติทางธรรมที่เตือนใจ วัฒนธรรมล้านนามีความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีพระพุทธรูปเป็น ตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมโดยใช้ภาษาล้านนาทั้งภาษาพูดและ ภาษาเขียนเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างเด่นชัดใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางด้านค่านิยมที่มีต่อสังคม วิถีชีวิต 2) ความสัมพันธ์ทางด้านวิถีปฏิบัติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี และ 3) ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ และสถาปัตยกรรม ด้าน บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมล้านนาในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะสูญหายถ้าไม่ ช่วยกันฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสานโลกยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับโลกยุคเก่า

ในปัจจุบันได้มีสื่อสมัยใหม่ (New Media) เข้ามาบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ต่าง ๆ ของล้านนา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ สื่อวิทยุโทรทัศน์วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร คอมพิวเตอร์ งานกราฟิก งานดิจิทัลอาร์ต เป็นต้น (วัชร คลาย นาทร์ และคณะ, 2553) นอกจากนี้การเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านจิตรกรรมฝา ผนังล้านนา ผู้ศึกษา ได้เห็นว่าเหตุผลสำคัญที่พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องเรียนรู้หลักธรรม พระพุทธศาสนา ที่ทำหน้าที่สอนสั่ง คุณธรรม ศีลธรรม เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ และเพื่อ จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ ยืนยาวตลอดไป โดยเราสามารถศึกษาเรียนรู้หลัก คุณธรรม ศีลธรรม ที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังล้านนาได้ และหากเราละเลยศึกษาหลักพระพุทธศาสนา

มนุษย์จะขาดคุณธรรม ขาดจริยธรรมขาดศีลธรรม และยืนอยู่ร่วมกับกิเลสตัณหาต่าง ๆ จนทำให้สังคมเสื่อมถอยลงและพระพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญหายไปในที่สุด

แต่ในปัจจุบันผู้ศึกษาเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสภาพปัจจุบันที่กล่าวมานั้น จิตรกรรมล้านนาถูกลดบทบาทลงไปเหลือเพียงแค่บทบาทในด้านความงามทางด้านศิลปะเท่านั้น โดยคนรุ่นใหม่มิได้เห็นคุณค่าของภาพจิตรกรรมล้านนาในแง่ของการเป็นสื่อที่ทำหน้าที่เผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรมเท่าที่ควร (สุชาติ เกาทอง, 2529) ประกอบกับความนิยมศิลปะแนวใหม่ (New Media) ที่ได้รับความนิยม ที่เป็นรูปแบบของศิลปะนามธรรม ส่งผลให้ จิตรกรรมล้านนา ได้ถูกจำกัดบทบาท อยู่เพียงในวัดเท่านั้น และเริ่มที่จะสูญหายเลือนไป นอกจากนี้จิตรกรรมล้านนาที่เขียนขึ้นมาใหม่ก็ยังเป็นเพียงการลอกเลียนแบบของเดิมเป็นการอนุรักษ์ ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจลดน้อยลงไป โดยไม่มีความรู้ความสนใจ ความเข้าใจในความหมายที่แฝงอยู่ในสื่อภาพจิตรกรรมฝาผนังล้านนาเหล่านั้น อีกทั้งผู้คนไม่ค่อยเข้าวัดไม่สนใจที่จะเรียนรู้หรือซึมซับ เรื่องราวในงานจิตรกรรมล้านนา ซึ่งมีความหมายแฝงเกี่ยวกับคุณธรรม ศีลธรรมได้ลึกซึ้ง จึงทำให้ จิตรกรรมล้านนาไม่ทำหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรมได้อย่างเต็มที่ เพราะคนในปัจจุบัน ผู้คนหันไปเสพสื่อสมัยใหม่ (New Media) จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในภาคเหนือตอนบนที่เป็นปัญหาทางศีลธรรมจริยธรรมดังกล่าว ผู้ศึกษาคิดว่า จะทำการศึกษาศิลปะจิตรกรรมฝาผนังล้านนา เพื่อศึกษาแนวคิดของการสอนศีลธรรมในงานจิตรกรรมล้านนาดังกล่าว เพื่อเป็นแนวคิดที่คิดว่ายังสอดคล้องกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของคนล้านนา แล้วนำมาสร้างสรรค์ในงานศิลปะร่วมสมัยสมัยใหม่ เพื่อเป็นสื่อเผยแพร่สอนศีลธรรมและจริยธรรมในสังคม และหวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาสังคมดังกล่าวได้ โดยใช้พื้นฐานทางวัฒนธรรมล้านนา จิตรกรรมล้านนา มาเป็นสื่อเพื่อสอนสั่งและปลูกจิตสำนึกในเรื่องคุณธรรม ศีลธรรม ไปสู่เยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยครั้งนี้ สิ่งที่ได้รับเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้ 1) องค์ความรู้ใหม่ของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยครั้งนี้ คือ จากผลงานศิลปะ ชื่อผลงาน เส้นสายแห่งชีวิต สีสันบรรยากาศจากการแสดงผลงาน และแสงก่อให้เกิดเงา ผลงานเป็นตัวแทนความสมัยใหม่ แสดงถึงลวดลายการวาดภาพของศิลปินล้านนา จากแสงที่อยู่ภายในสะท้อนออกมา ทำให้เห็นลวดลายที่ทำให้เกิดความสวยงาม มีความอิสระอย่างแท้จริง โดยผลงานแทรกเข้ากับพื้นที่ที่มีอยู่เดิม สิ่งค้นพบ คือ การแปรค่าจากความเหมือนจริงให้เป็นในรูปแบบศิลปะด้วยโปรแกรมพรีมิเยอร์โปร (Adobe premiere pro) ทางคอมพิวเตอร์ในลักษณะภาพวาดเส้น (Drawing) แต่เป็นภาพวาดเส้น (Drawing) เป็นสีขาวพื้นหลังสีดำแสดงให้เห็นถึง

ความเด่นของลวดลายเส้นมากยิ่งขึ้น 2) การพัฒนาทางความคิด และรูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ผลจากการศึกษา และการสร้างสรรค์ครั้งนี้ ถือเป็นจุดของการเปลี่ยนแปลงของความคิด และรูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่เปิดกว้างทางศิลปะมากขึ้น โดยเฉพาะ การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะตามแนวทางศิลปะจัดวาง หรือ ศิลปะอินสตอลเลชั่น (Installation art) และ) ภาพถ่ายเคลื่อนไหวทางศิลปะ (Video Art) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการสร้างสรรค์ ครั้งนี้ โดยใช้หลักองค์ประกอบศิลปะ และ บทความนี้ มีลักษณะเป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) ซึ่งมีขั้นตอนของการศึกษาประกอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษางานศิลปะจิตรกรรมล้านนา เป็นการศึกษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อและวิเคราะห์ (Analysis) คุณค่าอัตลักษณ์ ตลอดจนองค์ประกอบของการสร้างสรรค์งานจิตรกรรม และขั้นตอนที่ 2 สร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) เป็นการนำผลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนแรกมาทำการสังเคราะห์ (Synthesis) โดยเลือกสรรอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของงานจิตรกรรมล้านนา มาเป็นแรงบันดาลใจและทำการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ได้แบ่งข้อเสนอแนะ ดังนี้ คือ 1) เพื่อการอนุรักษ์สืบสาน และเผยแพร่ศิลปะการเผยแพร่จิตรกรรมฝาผนังของภาคเหนือที่มีความโดดเด่นสวยงามเป็นเอกลักษณ์ จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุก ๆ ภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ผู้นำชุมชน คนในชุมชน หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน และควรนำไปเผยแพร่ในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย หรือนำไปแสดงต่างประเทศให้มากขึ้น 2) ในการวิจัยและการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ครั้งต่อไปควรมีการเลือกสรรโดยวิธีการหลอมรวมจากองค์ความรู้ทั้งหมดให้เป็นเพียงประเด็นเรื่องเดียว เพื่อง่ายต่อการกำหนดรูปแบบผลงานที่ไปในทิศทางเดียวกัน หรือเลือกเจาะประเด็นศึกษา และสร้างสรรค์เฉพาะเรื่อง เช่น ด้าน แสง สี เสียง และเงา สำหรับการแสดงผลงาน หรือรูปทรงและสีสันลวดลายจากจิตรกรรมภาคเหนือ หรือ แสงก่อให้เกิดเงา เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- ไตรภูมิ พิมพ์ลักษณ์. (2547). สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับอักษรธรรมล้านนาและอักษรขอม. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2502). วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทยสถานจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพมหานคร: หอศิลป์ กรมศิลปากร.
- ฉัตรสุราจค์ แก้วเป็นทอง. (2556). การวิเคราะห์ เชิงเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ กับจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จังหวัดน่าน. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์. มหาลัทธิศิลปากร.

- พวงเพชร สุรัตน์ทวีกุล. (2541). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). การศึกษาคืออะไร. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบูชา.
- ภาณุพงษ์ เลหาสม. (2541). จิตรกรรมฝาผนังล้านนา. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- วัชรรา คลายนาทร และคณะ. (2553). สังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.
- สน สีมাত্রัง. (2528). ข้อคิดเห็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมล้านนาจากจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สุชาติ เกาทอง. (2529). ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2543). งานศิลปกรรมลายคำประดับอาคารทางศาสนาล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.